

ВІДГУК

офіційного опонента доктора економічних наук, професора Стегней Маріанни Іванівни на дисертаційну роботу Григоруk Ірини Іванівни на тему: «Механізм стимулювання розвитку біоенергетичного напрямку в сільськогосподарських підприємствах», поданої до захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальності 051 Економіка (галузь знань 05 Суспільні та поведінкові науки)

Відгук підготовлено на основі вивчення рукопису дисертаційного дослідження та наукових праць здобувача.

1. Актуальність теми дослідження

В основі сучасної енергетичної політики розвинених країн світу лежить розуміння того, що традиційні паливно-енергетичні ресурси є вичерпними, а збереження навколишнього середовища та запобігання глобальним змінам клімату є важливим та актуальним завданням. Ось чому у світі багато уваги приділяється питанням енергозбереження, енергоефективності та використання відновлюваних джерел енергії та зокрема біоенергетики. В Україні питання розвитку біоенергетичного напрямку в сільськогосподарських підприємствах набуває все більшої актуальності в контексті забезпечення сталого розвитку та енергетичної незалежності.

Відповідно до Енергетичної стратегії України, до 2035 року Україна планує зменшити споживання викопного палива та збільшити частку відновлюваних джерел енергії з 6,7% (у 2017 році) до 25% (у 2035 році) від загальної кількості первинної енергії постачання. У той же час частка біомаси від загального обсягу відновлюваних джерел енергії становить 80%, і очікується, що це джерело залишиться основним і у майбутньому. Крім переваг з точки зору енергетичної незалежності та екологічної безпеки, використання енергії біомаси, яка вироблена в сільській місцевості, може забезпечити додаткові можливості для розвитку сільських регіонів.

Проте на заваді стрімкого розвитку напрямку може лежати відсутність стимулювання виробників та споживачів енергії переходити на біомасу та нарощувати потужності.

Саме проблема дослідження теоретико-методологічних положень та практичних рекомендацій щодо стимулювання розвитку біоенергетичного напрямку в сільськогосподарських підприємствах стала предметом дослідження Григорука І.І. Дисертанткою обрано суспільно значиму проблему, наукове розв'язання якої є на часі, та спрягатиме вирішенню важливого практичного завдання щодо розвитку біоенергетичного напрямку.

2. Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами та темами

Матеріали наукового дослідження дисертантки використано також і під час розроблення держбюджетних тем ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”, а саме: “Економіко-правовий механізм державної політики розвитку ринку твердого біопалива України” (ДР № 0117U002409), “Розробка механізму стимулювання ефективного використання економічного потенціалу розвитку біоекономіки в Україні” (ДР № 0120U100493), гранту Президента України “Розробка економіко-правових інструментів державної стимуляційної політики розвитку альтернативних джерел енергії на базі деревообробних та сільськогосподарських підприємств” (ДР № 0117U003867), проекту Державного фонду фундаментальних досліджень “ДФФД-83” “Дослідження стратегічного потенціалу розвитку відновлювальної енергетики на базі сільського господарства України” (ДР № 0118U006439).

3. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і пропозицій здобувача

Дисертантка чітко сформулювала мету, завдання дослідження, виділила особистий внесок у розробку обраної проблематики, виважено підійшла до обґрунтування основних напрямів дослідження.

Отримані дисертанткою наукові результати та висновки характеризуються високим рівнем обґрунтованості і достовірності, що забезпечено використанням сучасних методів наукових досліджень. Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань в роботі було використано такі методи: теоретичного узагальнення, порівняння, систематизації (розд. 1, підр. 1.1-1.3, розд. 2, підр. 2.3, розд. 3, підр. 3.2, підр. 3.3); анкетування, опрацювання анкетних даних, інтерв'ювання (розд. 2, підр. 2.3); кореляційний аналіз, економіко-математичного моделювання розвитку біоенергетичного потенціалу сільськогосподарських підприємств (розд. 3, підр. 3.1); індукції і дедукції, аналізу і синтезу (розділ 3, підр. 3.2, підр. 3.3). Обробка даних здійснювалася з використанням сучасного програмного забезпечення.

Інформаційну базу дослідження становлять Закони України, статистичні матеріали Державної служби статистики України, статистичні матеріали європейської служби статистики, наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних учених, інтернет-ресурси тощо.

Структура і кількість опрацьованих наукових джерел свідчить про глибину проведеного дослідження, велика кількість іноземних джерел підсилює отримані результати. Автор посилається на сучасні праці відомих фахівців та пропонує власне бачення певних явищ та процесів.

Ознайомлення з науковими положеннями та основними результатами дисертаційної роботи Григорук І.І. дає змогу зауважити ґрунтовність проведеного аналізу та практичну спрямованість його результатів.

У вступі автором наведено актуальність дослідження, сформульовано мету та завдання, визначено новизну отриманих результатів та їх практичне значення, подано інформацію про впровадження та апробацію результатів.

У першому розділі - «Теоретичні основи формування механізму стимулювання розвитку біоенергетичного напрямку в сільськогосподарських підприємствах» досліджено наукові підходи до сутності механізмів стимулювання, обґрунтовано структуру та завдання стимулювання, визначено основні кваліфікаційні ознаки біоенергетичних ресурсів

сільськогосподарського походження. Позитивне враження викликає аналіз основних тенденцій у дослідженні біоенергетики за даними бази даних Scopus.

У другому розділі - «Оцінка потенціалу розвитку біоенергетичного напрямку в сільськогосподарських підприємствах» - уточнено науково-практичну методичку оцінювання потенціалу різних відходів сільськогосподарських підприємств на основі критерію сталості, який базується на забезпеченні оптимального поєднання розвитку аграрного сектора зі збереженням природних ресурсів та продовольчої безпеки. Також здійснено оцінювання наявного біоенергетичного потенціалу сільськогосподарських підприємств, визначено середнє значення, медіану і відхилення у значеннях енергетичного потенціалу сільськогосподарських відходів по кожній з областей. Позитивним результатом є проведення соціологічного дослідження, результати якого описані у підрозділі 2.3.

У третьому розділі - «Розробка і впровадження механізму стимулювання розвитку біоенергетичного напрямку в сільськогосподарських підприємствах» - за допомогою економіко-математичного моделювання визначається вагомість впливу окремих факторів на розвиток біоенергетичного напрямку, що дає можливість спрямувати стимуляційну політику держави на той чи інший чинник. Досліджено найбільш поширені механізми стимулювання розвитку біоенергетики в державах ЄС, серед них «зелений» тариф, преміальний тариф (постійний і «плаваючий»), система обов'язкових квот, тендерні або аукціонні схеми, фіскальні стимули. Розроблені пропозиції для стимулювання розвитку біоенергетичного напрямку в сільськогосподарських підприємствах, окреслено основні можливості для економіки держави та потенційні загрози впровадженню таких пропозицій. Також за результатами досліджень обґрунтовано «зелену» дорожню карту розвитку біоенергетичного напрямку в сільськогосподарських підприємствах.

Робота завершується висновками, в яких у стислій формі подані основні наукові та практичні результати, отримані в процесі дослідження, що дозволяє

вважати роботу Григорук І.І. самостійною і завершеною. Дисертація написана грамотно, стиль викладу забезпечує легкість і доступність сприйняття.

4. Найвагоміші результати дослідження, їх наукова новизна та практичне значення

Наукова новизна результатів даного дослідження полягає у наступному: *удосконалено:*

- науково-теоретичні засади класифікації підвидів біоенергетичного напрямку діяльності сільськогосподарських підприємств із врахуванням джерел біомаси сільськогосподарського походження (відходи рослинництва; відходи тваринництва та птахівництва; енергетичні рослини);
- наукові підходи до розуміння сутності поняття “механізм стимулювання розвитку біоенергетичного напрямку в сільськогосподарських підприємствах”, що передбачає: систему цілеспрямованих впливів та комплекс послідовних заходів у вигляді державного регулювання, з одного боку, та саморегуляції економіки, з іншого, спрямовані на розвиток біоенергетичного напрямку діяльності сільськогосподарських підприємств;
- методологічні засади дослідження формування механізму стимулювання розвитку біоенергетичного напрямку в сільськогосподарських підприємствах шляхом обґрунтування системи принципів, методів та методологічних підходів стимулювання розвитку біоенергетичного напрямку сільськогосподарських підприємств, виокремлення алгоритму дослідження та визначення основних тенденцій публікацій, що стосуються біоенергетики у науково-метричних базах даних;
- обґрунтування потенціалу розвитку біоенергетичного напрямку в сільськогосподарських підприємствах України, виходячи з наявних видів біомаси (первинні і вторинні відходи рослинництва, відходи тваринництва, вирощування традиційних сільськогосподарських енергетичних культур та власне енергетичних культур) у розрізі обсягів та окремих видів біопалива (твердого, рідкого та біогазу);

- методологічний підхід до вивчення основних проблем розвитку біоенергетичного напрямку в сільськогосподарських підприємствах та перешкод і ризиків на шляху до його активного становлення за результатами соціологічного опитування;

- організаційно-економічний механізм стимулювання розвитку біоенергетичного напрямку діяльності сільськогосподарських підприємств України на основі вивчення ефективних механізмів стимулювання, що діють в європейських державах, шляхом встановлення залежності між різними видами стимулювання біоенергетики (“зелений” тариф, “преміальна схема”, обов’язкові квоти та тендерні схеми) та їхньою ефективністю;

- стратегічні напрями розвитку біоенергетичного напрямку в сільськогосподарських підприємствах, які базуються на комплексному стратегічному аналізі (PEST та SWOT-аналізі), результатах власних соціологічних досліджень, досвіді кращих підприємств України та інших країн з обґрунтуванням стратегічних, тактичних та поточних завдань й кореляційних зв’язків між ними з врахуванням обмежень і пріоритетів сталого розвитку;

набули подальшого розвитку:

- інноваційна методика комплексної оцінки потенціалу розвитку біоенергетичного напрямку на основі відходів рослинництва і тваринництва сільськогосподарських підприємств, а також вирощування енергетичних культур шляхом визначення теоретичного, технічного, енергетичного, економічного та екологічного потенціалів;

- методичний підхід до оцінки перспектив і проблем розвитку біоенергетичного напрямку в сільськогосподарських підприємствах шляхом ранжування сільськогосподарських культур і відходів в залежності від рівня енергетичного потенціалу.

На основі узагальнення результатів дослідження автором зроблені змістовні висновки та конкретні пропозиції, що визначають економічний напрям дисертації, і мають практичне та наукове значення у розвитку галузі економіки.

Практичне значення основних положень дисертації І.І. Григорука полягає в можливості використання теоретико-методичних положень і практичних рекомендацій щодо стимулювання розвитку біоенергетичного напрямку в сільськогосподарських підприємствах.

5. Значимість результатів дослідження для науки та практики та повнота їх висвітлення в опублікованих працях

Основні положення дисертації використано під час розроблення наукового проекту. Результати дослідження щодо стимулювання розвитку біоенергетичного напрямку в сільськогосподарських підприємствах ПРАТ “Український проектно-конструкторський технологічний інститут лісової промисловості” (акт про впровадження №342 від 04.12.2019 р.) та Департаменті агропромислового розвитку Івано-Франківської обласної держадміністрації (акт про впровадження №338/01-14/072 від 27.12.2019 р.).

Окремі результати наукових досліджень впроваджено в навчальний процес для викладання таких дисциплін як “Стратегічне управління”, “Економіка підприємства”, “Економічна діагностика підприємства” у ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника” (довідка № 01-23/140 від 5 червня 2020 р.).

Результати дослідження опубліковані автором у 16 наукових працях (серед яких 4 статей у наукових фахових виданнях, 2 статті у виданнях, що входять до науко-метричної бази Scopus та Web of Science, 2 статті у міжнародних фахових виданнях, 1 розділ монографії, 2 статті опубліковано у наукових журналах, що індексуються такими науко-метричними базами, як Index Copernicus, 1 авторське свідоцтво та 4 праці апробаційного характеру).

Обсяг друкованих праць і їх кількість відповідають вимогам МОН України щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка». Наведені публікації відображають основний зміст дисертації і отримані автором наукові результати.

6. Відповідність дисертації встановленим вимогам

За структурою, обсягом та оформленням дисертація відповідає вимогам, встановленим МОН України. Повний обсяг дисертації складає 252 сторінки, список використаних джерел налічує 258 найменувань. Робота містить 46 таблиць і 58 рисунків і 6 додатків.

Результати, які наведені у дисертаційній роботі є новими і оригінальними і не містять запозичень з наукових робіт інших авторів. Дисертаційне дослідження повною мірою відповідає вимогам академічної доброчесності.

7. Дискусійні положення щодо змісту дисертації

Поряд з позитивною оцінкою дисертації в ній містяться окремі дискусійні положення. Зокрема:

1. Досліджуючи науково-теоретичні підходи до сутності та класифікації біоенергетичного напрямку в сільськогосподарських підприємствах (с. 27-45), та аналізуючи визначення різних учених, Вами так і не запропоноване свого бачення, що таке розвиток біоенергетичного напрямку в сільськогосподарських підприємствах.

2. На с. 45-61 Вами здійснено дослідження сутності організаційно-економічного механізму і відповідно на с. 56 запропоновано визначення, що таке організаційно-економічний механізм стимулювання розвитку біоенергетичного напрямку в сільськогосподарських підприємствах. Однак більшої ваги б цьому питанню додало, якщо б Ви цей механізм продемонстрували схематично, виписавши його інструменти, важелі та методи.

3. Не знайшов відображення у роботі аналіз нормативно-правових актів щодо розвитку біоенергетичного напрямку в сільськогосподарських підприємствах України. На наш погляд, це дало б змогу краще дослідити можливості розвитку біоенергетики, а також відслідкувати основні законодавчі прогалини в цій сфері.

4. У розділі II «Оцінка потенціалу розвитку біоенергетичного напрямку в сільськогосподарських підприємствах» Вами здійснено оцінку потенціалу розвитку біоенергетичного напрямку на основі відходів рослинництва і

тваринництва сільськогосподарських підприємств (с. 74-103) та на основі вирощування енергетичних культур в сільськогосподарських підприємствах (с. 103-125) у розрізі України та Івано-Франківської області. На наш погляд, ці дослідження були б набагато цікавішими, якщо б дослідження проводилося в порівнянні кількох регіонів, які мають найбільший потенціал щодо розвитку біоенергетики на підприємствах. Це дозволило б побудувати прогноз та запропонувати механізм розвитку такої підприємницької діяльності в досліджуваних регіонах.

5. У рекомендаційній частині, зокрема в питання «Стратегічні напрями впровадження механізму розвитку біоенергетики в сільськогосподарських підприємствах» (с. 180-194), дещо поза увагою залишилось висвітлення практичних питань зарубіжного досвіду в цій сфері та можливостей імплементації їх положень щодо розвитку біоенергетики в Україні. Адже варто зазначити, що саме за кордоном розвиток біоенергетики має широкую популярність та високу підтримку з боку уряду.

Водночас хочу зазначити, що вказані дискусійні положення не мають принципового характеру та не зменшують загальної позитивної оцінки виконаного дослідження, його теоретичної та практичної значущості.

8. Загальний висновок

Дисертація Григорук Ірини Іванівни «Механізм стимулювання розвитку біоенергетичного напрямку в сільськогосподарських підприємствах» є самостійним і завершеним науковим дослідженням. Дисертанткою отримані нові науково обґрунтовані теоретичні та практичні результати та зроблені відповідні висновки, що дозволяють стверджувати про вирішення автором поставлених у роботі наукових завдань. Порядок викладу наукових результатів, зміст, структура, об'єм і оформлення дисертації відповідають вимогам, що виносяться до дисертацій на отримання ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка».

Зміст дисертаційної роботи і висвітлені в ній результати дослідження відповідають спеціальності 051 «Економіка» та вимогам «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 6 березня 2019 р., а її автор – Григорук Ірина Іванівна – заслуговує присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 05 «Суспільні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Офіційний опонент :

**доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки та менеджменту
Мукачівського державного університету**

 М. І. Стегней

*Лістком Стегней М.І. засвідчую:
Ученій секретар
Мукачівського державного
університету*

Горюхов

Трикарпатський національний
університет ім. Василя Стефаника
ИДОР № 030215/113
19 10 2019